

Bojana Modrijančič Reščič, Šolski center Nova Gorica, Elektrotehniška in
računalniška šola

ZGODOVINSKA ROMANA BOBRI IN POD SVOBODNIM SONCEM – IZZIV SREDNJEŠOLCEM

UVOD

Pretekla zgodovinska obdobja so velikokrat vznemirjala pisce, da so s pomočjo zgodovinskih virov, ki so jih natančno pregledali, napisali umetnostna besedila. Slednja so poleg avtorjeve domišljije izpostavila tudi preverljivi zgodovinski oz. verodostojni del. Taki romani pa vedno znova spodbujajo srednješolce, da posegajo po njih, saj pri pouku zgodovine izvedo, kako so živeli naši predniki, kaj so počeli, kako so jih zaznamovala zgodovinska obdobja. Zgodovinski knjigi slovenskih avtorjev, Jalnov roman Bobri in Finžgarjev roman Pod svobodnim soncem, sta izpostavili življenje v preteklosti oz. v prazgodovini in v srednjem veku, v obdobjih, ko so koliščarji naselili Ljubljansko barje in ko so se Slovani selili na Balkan in trčili na Bizantince. Oba romana so dijaki predstavili kot govorni vaji pri pouku slovenščine. S pomočjo računalniških programov PowerPointa in Worda so dokazali, da se v literaturo tako vtke tudi zgodovina, ki ne samo navdahne umetnostna besedila, ampak jih tudi zaznamuje, saj postane pomembna preteklost tudi literarno izpričana.

PRETEKLOST IN LITERATURA

Preteklost in literatura sta vedno hodili z roko v roki. Literarna besedila so ubesedila zgodovinska obdobja, ki so vplivala na potek zgodbe, življenja literarnih junakov, bila zaslužna tudi za to, da smo se bralci seznanili s preteklimi dogodki, v katerih nismo bili udeleženi. To pa je vedno zanimalo tiste mlade bralce, ki imajo zgodovino radi, čeprav obiskujejo tehniško šolo. Kot profesorica slovenščine sem presenečeno ugotovila, da tudi srednješolci radi posežejo po obsežni literaturi. Pri pouku slovenščine so me v šolskih letih 2011/12 in 2012/13 nekateri dijaki 2. in 3. letnika smeri Tehnik računalništva vprašali, ali bi lahko pripravili govorno vajo o Jalnovem romanu Bobri. Svetovala pa sem jim, naj preberejo tudi Finžgarjev roman Pod svobodnim soncem, saj obe deli govorita o naši preteklosti. Eden izmed njih je celo priznal, da bi moral ti deli poznati vsak Slovenec. V svojih govornih vajah pa so pripravili dvoje: predstavitev v računalniškem programu PowerPoint, ki so jo popestrili s slikami z medmrežja, napisali kratko obnovo dela v računalniškem programu Word, podali pa so tudi svoje mnenje o prebranem besedilu. In snovi o koliščarjih ter bleščečem Bizancu sta sovpadli tudi s poukom zgodovine. Tako so dopolnili literarno vedenje s preverljivimi zgodovinskimi dejstvi.

KOLIŠČARJI IN JALNOV ROMAN BOBRI

V SSKJ pomeni kolišče prazgodovinsko naselbino ob bregu, zgrajeno na kolih, zabitih v dno, koliščar pa je prebivalec kolišča. Anton Velušček pa v svojem delu Koliščarji: o koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja zapiše: »Kolišča, domačini z Ljubljanskega barja jim pravijo tudi mostišča, so bile vasi, sestavljene iz manjših hiš ali pravilneje kolib na kolih. Šlo je za poseben tip gradnje bivališč in gospodarskih objektov, pri katerem so bili leseni podi privzdignjeni od tal.«¹ A z novimi arheološkimi odkritji se je spreminjala razlaga značilnosti koliščarske kulture – v času Janeza Jalna in njegovega romana Bobri so me-

¹ Velušček, Anton (2010). Koliščarji: o koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja. Ljubljana: Inštitut za arheologijo ZRC SAZU. Založba ZRC, str. 10.

nila, da so imele naselbine videz mostišč, danes pa arheologi razlagajo, da so to bila kolišča – hiše so bile postavljene neposredno na kole in ne na ploščad oz. mostišče (arheološke najdbe ne dokazujejo obstoja mostišč).

Poskus rekonstrukcije kolišča Maharski prekop (avtorica Tamara Korošec, vir: Inštitut za arheologijo, ZRC SAZU).

Kolišča so v Jalnovem romanu v treh delih Bobri imela tudi pristajalni most in bila postavljena na lesenih kolih, ki so jih najlaže zabili v zemljo pozimi. Obnje so bili privezani drevaki, ki so bili stesani iz enega debla in izžgani. Nezavedno pa so jim domovanja pomagali graditi tudi bobri, o katerih spregovori naslovni junak romana Ostrorogi Jelen: »Pustimo, da bobri les poderejo, razkosajo in hkrati priostre, potem pa jim ga odvezamemo, zabijemo v dno jezera in postavljamo nanj koče. Brez bobrov bi bila naša kolišča borna. Kamnite sekire kar nič ne opravijo v primerjavi z ostrimi bobrovimi zobmi.«² In gospodarji rodu označujejo kole s svojim znamenjem. Kolišče pa je imelo tudi poglavarja, ki so ga vsi spoštovali. Ta pa je moral nahraniti vse ljudi in skrbeti za njihovo varnost. Dijak 3. letnika smeri Tehnik računalništva je o njem zapisal: »Seveda je bilo takrat vse urejeno tako, da se je vsa hrana najprej prinesla pred poglavarja, nato pa so jo dobili vsi koliščarji.« Ljudje so bili lovci, nabiralci gozdnih sadežev, pozneje tudi poljedelci. Ženske so pripravljale hrano. Sestra naslovnega junaka, Sinjeoka Kodrolaska, je gos pripravila tako, da jo je pred pečenjem zdrgnila s kislimi in dišečimi zelišči, da bi imela boljši okus. In nad žerjavico pečeno meso je bilo okusnejše, zato so ga pomakali v pepel. Jedli so tudi nekvašeni kruh podpepelnjak. In če so jezerjani nalovili mnogo rib, so v gorah jedli le divjačino, pili mnogo mleka, sol pa zamenjali za kožuhovino, jezerjani pozneje za bobrovino. Dijaki bralci so opozorili na dejstvo, da so tako v preteklosti poznali sulice, loke, sekire, bodala, da so se v pozni jeseni odeli v kožuhe in si ovili noge. Tudi drsalke so imeli: ženske lesene, moški iz kosti. In oglašali so se po znamenju svojega rodu, npr. Ostrorogi Jelen roka, štejejo pa na prste in merijo na komolce, npr. Jelen ima s četrto ženo, Zorno Kalino, veliko otrok oz. »dva več, kakor je prstov na roki«.³ Dijak 2. letnika smeri Tehnik računalništva je v šolskem letu 2011/12 ob predstavitvi dela izpostavil dejstvo, da je imel pomembnejši moški rodu več žena: »Vse so morale živeti v sožitju, a spoštovale so prvo ženo, ki je ustvarila nov rod. Ko ni mogla več roditi, si je moški pač izbral mlajšo, lahko tudi deklo. Slednja pa ni smela biti prva žena, sicer bi se rod skazil. Moški je bil glava družine in je svoje žene lahko pretepal, če je mislil, da je tako prav. Poveljeval je svojemu kolišču, moral je biti tudi srčen lovec, imeti pa je moral tudi veliko izkušenj. S pomočjo porok je širil svojo oblast. Ob tem dogodku je prišla v ospredje tudi dota v obliki kož, hrane, amuletov.« Zaupali so Nevidnemu, njihovo usodo pa je določal nenavadni beli bober, zato so ga koliščarji morali spoštovati. A prava poslastica je bila bobrov rep, ki je bil zelo okusen. Dijaki so izpostavili verovanje v vračarico Belo Ovco, poznejšo Jelenovo taščo, ki je zažgala nad ognjem vejico brinja in pokadila za tujci, da bi pregnala uroke: »Potem je vzela košaro z ostanki jedil in vse skupaj stresla v odprtino pod mostiščem, skozi katero se je kolišče očejal. Še celo požirek vina, ki je še bilo ostalo v vrču, je zlila za jedmi.«⁴ Ljudje so bili po njihovem mnenju razdeljeni na pozitivne in negativne, saj so na svet in življenje gledali različno: nekateri bi si radi povečali svoj teritorij, oblast, drugi bi želeli dobiti lepo ženo, pomislili pa so tudi na umor.

2 Jalen, Janez (2006). Bobri. Izbrani spisi IV, četrta knjiga. Celje: Mohorjeva družba, str. 28.

3 Jalen, Janez (2006). Bobri. Izbrani spisi IV, četrta knjiga. Celje: Mohorjeva družba, str. 408.

4 Jalen, Janez (2006). Bobri. Izbrani spisi IV, četrta knjiga. Celje: Mohorjeva družba, str. 526.

Dijaki bralci, ki so delo prebrali v šolskih letih 2011/12 in 2012/13, so opozorili na dejstvo, da so bili na začetku prepričani, da v delu ne nastopajo ljudje, saj so jih zavedla njihova imena: Neokretni Karp, Jezerna Roža, Presukani Lisjak, Oprezni Srnjak itd. Presenetilo jih je dejstvo, da je Jelenov sin na bregovih Drave že izpiral zlato, da so že postaranega poglavarja obiskali črnolasi vzhodnjaki, ki so si želeli priti do morja. Sicer so izpostavili Ostrorogega Jelena in njegovo sestro Sinjeoko Kodrolasko, ki ju je njun oče, Brkati Som, ogoljufal, ko je zatajil svojo prvo ženo, Redkozobo Ščuko, in prvorojenca, Neokretnega Karpa. Fanta se nenehno prepirata za nasledstvo, pozneje še za Jezerno Rožo, lepo mladenko s kolišča Turovcev: »Jelen je postaven, pogumen, Karp pa zvesto sledi svojemu imenu in je neokreten, nespreten lovec, pa še nihče ga ne mara. Le očeta Soma in njegovo mamo Ščuko skrbi zanj. Ker je Kodrolaska na Somovem kolišču večkrat lačna in tepena, se njen brat odloči, da si bo sam zgradil kolišče in se tako osamosvojil ter se kasneje poročil z Jezerno Rožo, a jo mora ugrabiti s pomočjo svojega sorodnika, hribovca Udarnega Jalana. Slednji zapelje Sinjeoko Kodrolasko, ki jo tudi reši pred volkovi. Turovci so tako osramočeni, saj bi morala postati prva žena Urnega Sulca, brata Jezerne Rože. Namesto nje se koliščar poroči s Košato Jelko, sorodnico Udarnega Jalana, ki je zelo spletkarska ženska in s svojim možem rada nagaja Ostrorogemu, da ne bi zavladal nad Velikim jezerom. A on širi svoje ozemlje in s svojimi sinovi mirno vlada. Izneveri se mu le Presukani Lisjak, ki se poroči s Pisano Tulpo, hčerko Košate Jelke in Urnega Sulca, čeprav Jelen v svoj rod noče Turovcev, dokler še živi Košata Jelka. A sin je užaljen, ker mu oče brani vzeti za prvo ženo Zorno Kalino, ki je le hči hlapca. Vendar je mlada in lepa in postane zadnja žena Ostrorogega Jelena, da mu rodi brhke sinove, ki bodo nadaljevali njegov rod. To stori Oprezni Srnjak, ki se naseli ob Dravi, na ravnini, ki potrebuje trde moške roke. Tam izpira zlato. Oče mu sledi. Njegova želja, da bi v sebi združil ribiča, lovca in kmeta se uresniči. Pokoplje brata Karpa in vidi, kako je Košata Jelka po moževi smrti prevzela popolno oblast, ter sprejme obisk črnolasi vzhodnjakov, ki jim ni zaupal. Izčrpa in izropa svoje naseljeno območje, vabi ga ravnina. Turovci služijo tujcem za borno plačilo. Jelen je že zelo star, a pred smrtjo vidi, da sin Srnjak prideluje svoje vino, izpira zlato, najmlajši sin Škrjanček oz. Trdoroki Kmet orje, pšenica pa se zlata na poljih. Veliki gospodar Ljubljanskega barja umre na Panonski ravnini, sorodniki pa ga sežgejo na grmadi in mu s seboj na večno pot dajo darove.« Dijaki so bili enakega mnenja, češ da je moral avtor dobro poznati prazgodovino in razmere na Ljubljanskem barju, vsekakor pa se jim zdi tisti čas velika uganka, ker si zares ne morejo predstavljati, kako so ljudje lahko tako živeli. Priznajo pa, da so bili srečnejši, ker jim ni vladal denar: »Morali so si priskrbeti hrano, morali so širiti ozemlje in ga znali obdelovati. Nič niso smeli prepustiti naključju.« Eden izmed bralcev, dijak 2. letnika, je v šolskem letu 2012/13 opozoril na dejstvo, da je imela Košata Jelka velik vpliv na moža in sina, »saj so bile v tistem času ženske v popolnoma podrejenem položaju«. Čudi ga tudi, da Ostrorogi Jelen, najboljši lovec na Velikem jezeru, ni ukazal požgati sosednjega kolišča Turovcev, ker so mu prepričali, da bi zavladal vsem koliščem, hkrati pa so ga izdali, ko so se povezali s črnolasi vzhodnjaki: »V romanu pisatelj primerja koliščarje in bobre, saj si postavljajo svoja prebivališča na vodi zaradi varnosti. Pisatelj Jalen nekako primerja belega bobra in Ostrorogega Jelena, saj sta oba voditelja svojega rodu in nekaj posebnega (beli bober je redkost in ga častijo, Jelen pa je iz nič ustvaril svoj rod, ki je postal največji in najmočnejši).« Tudi tretješolcema je všeč Ostrorogi Jelen, ki se je uprl očetu, zgradil svoje kolišče, se tako osamosvojil in si poiskal ženo ter postal vreden spoštovanja. Na vse te lastnosti po njunem mnenju kažejo naslovi poglavij v romanu: »SAM govori, kako se je Ostrorogi osamosvojil, ROD govori, kako je rod nastal in se razširil, VRH pa govori, kako je Ostrorogi dosegel vrh v svojem življenju.« Poudarila pa sta, da sta pogrešala natančen zapis o gradnji kolišč in lovu na živali, boju z nasprotniki, sta pa veliko izvedela, kako so tedaj ljudje živeli, kaj so počeli ... O tem govori tudi delo A. Veluščka Koliščarji: o koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja: »Najstarejše koliščarske naselbine Ljubljanskega barja so nastale okvirno v prvi polovici 5. tisočletja pr. Kr. Najpozneje okoli polovice 2. tisočletja, ko sta jezero v celoti prerasla močvirje in barje, pa se je gradnja takšnih naselbin ustavila. Odtlej so nova bivališča gradili na trdinskem obrobju. Začetek koliščarskega obdobja torej sodi v

5 Velušček, Anton (2010). Koliščarji: o koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja, str. 22.

konec mlajše kamene dobe, traja vso bakreno in se konča v srednji bronasti dobi.«⁵ Avtor tudi pove, da so arheologi ugotovili, da sta bili pomembni gospodarski panogi koliščarjev lov in ribolov, tudi poljedelstvo. Nabirali so gozdne sadeže, redili domače živali, predvsem govedo, ovce, koze, svinje, spremljali so jih tudi psi. O slednjem dejstvu pisatelj Jalen zapiše, da je bil ob gospodarjevi smrti pes pokopan skupaj z njim, ko pa ga še ni bilo, je na oni svet gospodarja pospremil hlapec. A. Velušček pa zapiše, da so koliščarji izdelovali keramične posode, ukvarjali so se tudi z metalurgijo bakra, bili so kovači: »Za plovbo po jezeru so uporabljali drevake, ki so jih dolbli iz ogromnih hrastovih debel. V drugi polovici 4. tisočletja pa so za poti izven Ljubljanskega barja uporabljali tudi vozove. Skratka, bili so zelo iznajdljivi in so se znali dobro prilagoditi na okolje, v katerem so živeli.«⁶ V učbeniku za prvi letnik gimnazije Zgodovina 1 pa izvemo, da so na Ljubljanskem barju našli zelo staro leseno kolo z ostjo oz. dele prazgodovinskega voza, ki naj bi bil najmanj pet tisoč let star tip voza. Polja so obdelovali s kamnitimi in rogovilastimi motikami, arheologi so našli tudi žetvene nože, kamnite žrmlje ter zoglenelo zrnje pšenice in ječmena. Jelene so lovili z lokom in sulico, nabirali pa so jagodičevje, gozdne sadeže, divjo zelenjavo, med in ptičja jajca. Poznali so predilstvo in tkalstvo, surovine za izdelavo blaga so jim bili močvirska trava, lan in volna. Našli pa so tudi koščene pasne sponke, bakrene zapestnice in obeske iz školjk, živalskih zob, kamnitih, keramičnih in lesenih kroglic. Tudi dijaki so v svojih govornih nastopih izpostavili Jalnov zapis, da so ženske tkale, poznale lan, okrog vratu pa imele obeske iz školjk, moški pa iz živalskih zob. Izpostavili so tudi dejstvo, da je bila koliščarska družba razslojena, saj se je že po obleki iz kož in po drobnih predmetih, ki so jih zaljubljeni fantje podarili dekletu (npr. glavnik, obesek), videlo, kako bogati so.

Na Rodinah, kjer živi pisatelj pranečak, pa so dijaki 3. letnika usmeritve Tehnik računalništva ob ekskurziji izvedeli, da je roman Bobri začel pisati maja leta 1942 in da se je na pisanje pripravljaval več kot desetletje. V delu Janez Jalen, pisatelj in duhovnik za vse Slovence avtorice Marjete Žlebovec izvemo, kaj je o delu povedal pisatelj sam: »Seči sem hotel nazaj celo v ledeno dobo, pa sem nazadnje obstal v kameni in bakreni. Zamislil sem si človeka na nekdanjem današnjem Barju, ko je bilo še močvirnato jezero, človeka z vedno isto človeško problematiko, toda v okolju lovske kulture, ki prehaja nazadnje že v poljedelsko. Koliščar-lovca na Barju se razvije v panonskega poljedelca.«⁷ Preštudiral je tudi vso znanstveno literaturo o Barju, o bodenskih koliščarjih, knjige o najstarejših narodih v Evropi, o starih verstvih, močvirskih pticah, izumrlih živalih, Kramerjevo monografijo o Ljubljanskem barju, natančno pa si je ogledal tudi Narodni muzej, nekdanji Kranjski deželni muzej (današnji Narodni muzej Slovenije). Tako so verodostojni dokumenti oblikovali pisateljevo domišljijo.

SWOBODA IN FINŽGARJEV ROMAN POD SWOBODNIM SONCEM

Tudi Finžgarjeve junake v zgodovinskem romanu v dveh delih Pod svobodnim soncem sta zaznamovali iznajdljivost in prilagodljivost kot Jalnove koliščarje. Dijaki 2. in 3. letnika smeri Tehnik računalništva so v šolskih letih 2011/12 in 2012/13 spoznavali življenje in zgodovino Slovanov, ki jih pisatelj poimenuje Sloveni: »Sloveni so se bojevali zelo zmedeno, zato jih je moralo biti več od nasprotnika. Imeli so kopja, lok, puščice, konje pa so gnali do zadnjih moči. V boj na nasprotnika so odhajali peš, bili so brez oklepa, ki si ga nadenejo Bizantinci, njihovi nasprotniki. Opravljajo daritve bogovom pred bojem, da bi jih varovali. In kot koliščarji so oblečeni v kožuhovino živali. Tudi oni se sporazumevajo z živalskim oglašanjem.« Vsi, ki so delo prebrali, so si te značilnosti najprej zapomnili. Postali so pozorni na številne bogove, ki so jih tedanja ljudstva častila, in ugotovili, da so tedaj ljudje verovali v več bogov, saj še niso bili pokristjanjeni. In se ustavili pri godcu Radovanu, (poleg Iztoka, njegove sestre Ljubinice, očeta Svaruna, dvorjanice Irene in trgovca Epafrodita izmišljeni Finžgarjev junak), ki je igral in pel, a bil hkrati dovolj prebrisan, da se je rešil iz nemogočih položajev. Četi Slovanov je vlival pogum. Dijak 2. letnika smeri Tehnik računalništva je v svojem govornem nastopu v šolskem letu 2011/12 sošolcem povedal, da je tak pevec spodbujal vojščake, izvedel tudi pomembne stvari o nasprotnikih, hkrati pa je predstavil naslovnega junaka Iztoka, ki mu je Radovan tkal usodo: »Bil je močan in

⁶ Velušček, Anton (2010). Koliščarji: o koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja, str. 23.

⁷ Žlebovec, Marjeta (2002). Janez Jalen, pisatelj in duhovnik za vse Slovence. Smladnik: Samozaložba, str. 85.

postaven, neustrašen v boju, torej pravi Sloven, ki se je boril za svobodo. In seveda se je zaljubil v lepo Ireno, Bizantinko, ki bi morala biti njegova nasprotnica, a ga je na dvoru ogovorila slovansko. Bil je edini sin staroste Svaruna, saj mu je devet sinov vzel bizantinski vojskovodja Hilbudij oz. so jih poklali meči bizantinskih vojščakov. Slednji so bili dvolični, spletkarski, nenasitni krvi, maščevalni in zelo kruti.« Tako so dijaki spoznali mogočni Bizanc, ki se jim je sicer zdel poln moči in blišča, a hkrati preplavljen s spletkami in prevarami, krutim maščevanjem in grozo. In tak je bil bizantinski vladajoči zakonski par, ki ga je Finžgar predstavil: Justinijan je bil sicer zelo delaven, a razsipen in mu ni bilo nikoli dovolj denarja, krut, njegova žena Teodora pa je imela številne ljubimce, a je vplivala na svojega moža, ki ji je izpolnil vsako željo. V učbeniku Zgodovina 2 lahko o Bizancu preberemo: »Čeprav so se snovalci Bizanca trudili, da bi bilo videti podobno Rimu, se je ta od slednjega razlikoval po odsotnosti starorimskih svetišč in po množici cerkva in samostanov. Mesto se je hitro razvijalo in širilo, v dobrih sto letih po ustanovitvi je postalo največje mesto v krščanskem občestvu in je to ostalo skoraj tisoč let, do poznega srednjega veka. Imelo je nekaj sto tisoč prebivalcev. Ljudstva s severa so močno utrjeno cesarsko velemesto doživljala kot pravljico, njegovo bogastvo jih je očaralo. Hladnih ni puščalo niti ljudstev, ki so sama poznala velika mesta. Arabci so mu rekli <Zlato jabolko>.«⁸ Dijak 3. letnika je v šolskem letu 2012/13 v svoji govorni vaji povedal, da je bil Finžgarjev junak Justinijan slep, saj ga je Teodora izkoriščala, hkrati pa ji je nasedel, ko ga je prepričevala s sladkimi besedami: »Kako ji je le mogel verjeti in trošiti denar! A ji je res v vsem ustregel. Njene želje so mu bile svete.« Dodal pa je še, da sta res vladala mogočno in kruto kot vsak samovoljni vladar. Čeprav sta bila zelo bogata, sta se otepala spletk in muhavosti podanikov. Mladostnik je izpostavil tudi Hilbudija, sicer resničnega zgodovinskega bizantinskega vojskovodjo, ki je moral v romanu Pod svobodnim soncem po Justinijanovem naročilu udariti po Slovanih in v Bizanc pripeljati drobnico in govedo. Tako bi vladar pogostil vojskovodjo Belizarja, ki je po zmagi nad Vandali zasedel Kartagino v Afriki. Bralec je opozoril na dejstvo, da sta bila tudi Belizar in Narzes zgodovinski vojskovodji, ki sta izvedla uspešne bojne pohode nad germanska ljudstva. Oba sta pod cesarsko oblast povrnila dele rimskega imperija v Afriki, Italiji in južni Španiji, vendar je bil uspeh kratkotrajen. Cilj cesarja Justinijana je bil namreč obnoviti nekdanji rimski imperij. Povedal je še, da se je Hilbudiju v Finžgarjevem romanu zdel roparski pohod poniževalen, si je pa pokoril Slovane roparje: »Tudi hrana bizantinskih vojakov je bila čudna za današnji čas: jedli so ječmenovo juho, suhe ribe, prekajeno meso, prigriznili pa so česen.« Dijaki so tudi opazili, da je jezdil le starosta Svarun, preostali Slovani so hodili peš. Ena skupina je imela kij oz. bojno kladivo, drugi so imeli rogove, ker so bili izzivalci oz. hlapci in pastirji, pretepači, ki so izzivali s tuljenjem, trobljenjem, hrupom: »In ko so premagali nasprotnika, so se oblekli v bizantinsko obleko, naredili so si oklep, čelado, ki jim je čudno stala na glavi. Tako niso bili svobodni, njihovo bojevanje pa je bilo res barbarsko. Njihove bojne vrste niso bile strnjene, pač pa barbarsko nerodne. Iztok, srčni Sloven, je čutil, da se mora naučiti bizantinskega vojskovanja, ker bo le tako postal tujcem enakovreden nasprotnik.« Omenili so tudi hunskega poglavarja Tunjuša (izmišljeni potomec Ernaka, Atilovega sina), ki je znal z zvijačo spreiti Ante in Slovane, ugrabil pa je tudi lepo Ljubinico, Iztokovo sestro: »Tako si je podpisal smrtno obsodbo, saj bi moral vedeti, da bo razbesnel Iztoka, ki ni miroval, dokler je ni našel.« Ljubil je lepo dvorjanico Ireno, ki ji je cesarica Teodora grenila življenje. Tudi despojni je bil všeč lepi Slovan, a on ni maral zanjo. Ker je tako zavrnil njeno nečimrnost, je pristal v grajski ječi, iz katere ga je rešil bogati trgovec Epafrodit, saj sta mu nekoč z godcem Radovanom podarila življenje. V Bizancu sta njegova gosta; spoznata bogato mesto ter bedo in potepuhe izven njega. In kmalu spoznata, da je Justinijan dostopen ovaduštvu: »Le senca suma je bila dovolj, da so mnogi ugasnili pod rabljevim mečem, ali poginili na dnu večne ječe.«⁹ A najprej se je moral marsikdo prikupiti njegovi ženi, cesarici Teodori, nato njemu. Ljudstvo ga je naskrivaj klelo in imenovalo utelešeni hudič. In državna blagajna je bila vedno lačna, saj je gradil cerkev Hagio Sofio, mavzolej veličini svojega vladanja. K temu pripomorejo visoki davki in zaplenjena svila vseh trgovcev. Zdi pa se, da Justinijan ni srečen. In srečna ni Teodora, ki nenehno kuje načrte in spletkari. Azbad, poveljnik dvorne straže in bizantinske

⁸ Mlacović, Dušan in Urankar, Nataša (2010). Zgodovina 2. Učbenik za drugi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 23.

⁹ Finžgar, Fran Saleški (2002). Pod svobodnim soncem. Ljubljana: DZS, str. 100.

konjenice škripa z zobmi, saj mu je ušla ljubljena Irena, ki ji dvori, Iztok pa ni klonil pred njegovimi zahtevami, ko se je vojaško uril. In s cesarico sta zaman spletkarila. Srečen pa je Epafrodit, saj gleda čisto ljubezen med lepo dvorjanico in srčnim Slovanom. Čeprav je moral po štiridesetih letih zbežati iz Bizanca, sledi svoji nalogi: varno pripeljati na skupno pot dva mlada človeka, potem se bo lahko odpočil. Četudi bo to njegovo zadnje dejanje. In tako je Iztok, sin treh očetov (Svaruna, Epafrodita in Radovana) postal svobodni sin svobodnega naroda: »Iztokov duh pa je rodil tisoče, ki so se vojskovali z Bizantinci, prehodili Ilirijo, dospeli v Helado do Epafroditovega groba in potrkali na vrata samega Bizanca.«¹⁰

Dijaki so povedali, da se pri pouku zgodovine seznanijo z značilnostmi rimskega imperija; vedo, da je njegov zahodni del propadel leta 476 n. št., da pa se je vzhodni del imenoval Vzhodno rimsko cesarstvo, njegovo glavno mesto pa je bil Konstantinopol. Imel je vrhunsko izšolani državni aparat, odlično opremljeno vojsko, razvita gospodarski in davčni sistem, ki je temeljil na denarju. V delu Ilustrirana zgodovina sveta lahko preberemo, da so prestolnico obdajale mogočne utrdbe iz obzidij in stolpov, kar jo je varovalo pred barbarskimi napadi. Cesar Justinijan je Bizancu vladal v letih 527–565 n. št., skrivno oblast pa je imel v svoji ženi, cesarici Teodori, ki je vplivala nanj, saj je bila ena najpomembnejših žensk v visoki bizantinski politiki, zelo odločna in zbrana. Kot goreč kristjan je dal zgraditi tudi največjo bizantinsko stavbo, cerkev Hagia Sofia, kar pomeni sveta modrost. Želel si je zopet združiti zahodni in vzhodni del rimskega imperija in poslal je svojo vojsko nad kraljestva, ki so nastala na delih nekdanjega rimskega imperija. V učbeniku za drugi letnik gimnazije Zgodovina 2 avtorjev Dušana Mlacovića in Nataše Urankar v poglavju Justinijanov poskus obnove cesarske oblasti nad celotnim imperijem beremo, da je Prokopij iz Cezareje v delih Vojna in Skrivna zgodovina zapisal, da je Justinijan prevzel državo v največjem kaosu in razsulu, razširil njen obseg, dvignil njen ugled. Vendar ni bil nikoli sit nagrabljenega denarja in se nikoli ni napil dovolj človeške krvi. In čeprav je bilo bizantinsko cesarstvo trgovsko zelo uspešno, je vladar nepotrebno trošil denar. A bilo je stabilna država, vladarje so spoštovali, klub temu pa so bili v zgodovini razpeti med velike vojne na vzhodu in verske zadeve krščanskega sveta. To pa je dajalo državi negativni prizvok.

(<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e7/EasternRomanEmpire.png> (dostop: 3. 1. 2013).)

Pisatelj romana Pod svobodnim soncem Fran Saleški Finžgar pa je poznal delo Prokopija iz Cezareje Pod Justinijanovim žezlom, ki velja za enega temeljnih virov o poznavanju kulture zgodnjih Slovanov. Slednji cesarju Justinijanu ni bil naklonjen in o njem pove, da je bil hudoben, naiven, omejen, celo zloben: »Cesar je bil premeten lisjak, še več, zahrbtn spletkar, zloben dvoličnež, strašen človek, ki je znal svoje misli vselej spretno prikrivati.«¹¹ Izpostavi tudi njegovo grabežljivost: »Nikoli ni bil sit nagrabljenega denarja, nikdar se ni nalokal dovolj človeške krvi. Ko je oplenil že čedno število hiš premožnih državljanov, je začel iskati druge, naropani denar pa je brž zmetal barbarom ali ga vtaknil v izgradnjo nepotrebnih palač. /.../ Brez vsakega povoda je dal poklicati k sebi hunske poglavarje in jim v svoji nečimrnosti zmetal visoke vsote denarja, češ to bodi jamstvo njihovega zavezništva.«¹² O cesarici Teodori pove, da je imela skrivne prazne in temačne prostore, za katere ni nihče vedel. Natančno pa opiše tudi Slované: »Prebivajo v bornih kolibah, v zaselkih, ki

¹⁰ Finžgar, Fran Saleški (2002). Pod svobodnim soncem. Ljubljana: DZS, str. 535.

¹¹ Prokopij iz Cezareje (1961). Pod Justinijanovim žezlom. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 302.

¹² Prokopij iz Cezareje (1961). Pod Justinijanovim žezlom. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 309.

so raztreseni daleč vsaksebi; in vsi po večkrat menjavajo kraj svojega bivališča. V boj nad sovražnika gredo peš v velikih krdelih, z majhnimi ščiti in oščepe v rokah; oklepa si ne nadenejo nikoli. Nekateri ne nosijo niti srajce niti vrhnje halje, ampak samo hlače, ki jim pokrivajo komaj osramje: tako oblečeni se postavijo v bitki sovražniku po robu. /.../ Vsi so visoke rasti in krepke postave; polt jim ni preveč svetla, lasje ne plavi, pa tudi ne preveč črni, marveč rusasti.«¹³ Pove še, da to pleme živi v demokratični skupnosti, vse zadeve obravnavajo na javnih zborovanjih, govorijo en jezik, ki je nerazumljiv in surov.

Vendar tako pri obravnavi Finžgarjevega romana Pod svobodnim soncem kot Jalno-vega Bobri dijaki ločijo, kaj je pisateljeva domišljija in kaj so zgodovinska dejstva iz zgodovinskih virov, tako da analizirajo in primerjajo posamezne odlomke iz obeh romanov z zgodovinskimi viri oz. zgodovinsko strokovno literaturo ali učbeniki.

UČNI CILJI PRI POUKU SLOVENŠČINE IN ZGODOVINE

Dijaki so pri govornih vajah ob obravnavi dveh klasičnih zgodovinskih del sledili naslednjim usmerjevalnim/splošnim ciljem tako, da so razvijali zmožnost pogovarjanja, poslušanja (gledanja) in branja raznih besedil ter zmožnost ustnega in pisnega sporočanja. Pogovarjali so se vljudno in strpno; spoštovali so mnenje drugih, izražali svoje mnenje oz. svoje strinjanje/nestrinjanje z mnenjem drugih in to tudi utemeljili. Ob pomoči učitelja so sistematično opazovali in razčlenjevali besedila z raznih vidikov ter utrjevali in nadgrajevali svoje znanje o pragmatičnih, funkcijskih, pomenskih, oblikovnih, jezikovnih ipd. značilnostih povedi in besed. Tvorili so učinkovita, ustrezna, razumljiva in jezikovno pravilna govorjena in zapisana besedila. Pri književnem pouku so se dijaki usposabljali za branje in interpretacijo literarnih besedil na ravni razmišljujočega bralca: doživljali, razumeli, aktualizirali in s pomočjo svojih izkušenj vrednotili ter poimenovali predvsem idejno-tematske (vsebinske) plasti literarnih besedil; ta so bila iz domače starejše književnosti in so bila po dogovoru izbrana samoiniciativno in pri pouku. Dijaki so se preizkušali v pisnem in govornem (po)ustvarjanju literarnih besedil in tako poglobljali zmožnost estetskega doživljanja. Ob srečevanju z raznovrstnimi motivi, s temami in z idejnimi plastmi književnih besedil so razvijali lastno samopodobo, strpnost, moralni in socialni čut. Ob branju in interpretaciji literarnih besedil so razvijali širšo sporazumevalno zmožnost tvorjenja in sprejemanja raznovrstnih neliterarnih besedil, literarna besedila so umeščali v prostor in čas, se seznanjali z njihovimi avtorji ter s temeljnimi kulturnozgodovinskimi okoliščinami njihovega nastajanja in sprejetosti pri bralcih. Tako so razumeli pomen slovenske književnosti kot pomembnega gibalca v slovenskem kulturnem in družbenem razvoju ter spoznavali njen razvoj in pomen v primerjavi z drugimi evropskimi kulturnimi okolji. Sledili pa so tudi odnosnim ciljem, saj so z jezikom udeleževali potrebo po izražanju svojega razumevanja sveta in svojih izkušenj, svojega mnenja ter svojih občutij in vrednot; strpno so sprejemali mnenja in argumente drugih ter sodelovali v ustvarjalnih in kritičnih pogovorih; vživljali so se v razne vloge in sprejemali razne identitete ter pri tem upoštevali različne okoliščine; razvijali so večkulturno in medkulturno zavest, kritično mišljenje.

Pri obravnavi zgodovinske snovi so tudi sledili usmerjevalnim/ splošnim ciljem:

- spoznavali so korenine sedanje podobe Slovenije, Evropske unije in sveta;
- usposobili so se za razumevanje in vrednotenje slovenske kulturne dediščine in si s tem razvijali zavest o slovenski narodni identiteti;
- razvijali so odnos do temeljnih humanističnih načel, človekovih svoboščin in demokratične družbene ureditve;
- usvojili so znanje o najpomembnejših dogajanjih, pojavih in procesih iz nacionalne in obče zgodovine;
- razvijali so spretnosti in veščine za razumevanje preteklosti in sodobnosti;
- razvijali so znanje o gospodarskem, poklicnem in socialnem življenju v preteklosti in danes;
- usvojili so spoznanja o razvoju tehnike in tehnologije ter njenem vplivu na vsakdanje življenje;

¹³ Prokopij iz Cezareje (1961). Pod Justinijanovim žezlom. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 193.

- usposobili so se za uporabo odlomkov iz virov, literature, glasbe, slik za razlago zgodovinskega dogajanja ter razvijali kritičen odnos do le-tega;
- razvijali so veščine in spretnosti uporabe zgodovinskih zemljevidov;
- pri delu z viri in drugim gradivom so razvijali kritičen odnos do medijskih informacij;
- zavedajo se pripadnosti evropski identiteti.

A izpostavili so tudi odnosne cilje, ki so bili vezani na posamezne učne/tematske sklope: Dijak/dijakinja naj pri predmetu zgodovina pridobi pozitiven odnos do najpomembnejših dogajanj, pojavov in procesov slovenske, evropske in svetovne zgodovine. Prav tako naj pridobi pozitiven odnos do rasti slovenske nacionalne identitete kot tudi strpen odnos do različnih narodov, ras in ver ter verskih gibanj v različnih zgodovinskih obdobjih, goji kritičen odnos do življenja, dela in miselnosti v različnih zgodovinskih obdobjih, pridobiva pozitiven odnos do slovenske in evropske ter svetovne kulturne dediščine, razvija strpen odnos do drugače mislečih in se zaveda vzrokov za različnost in raznolikost kulturnega, etničnega in jezikovnega sveta ter naj pridobiva pozitiven odnos do napredka stroke in se zaveda, da je bil za doseg današnjega stanja potreben dolgotrajen zgodovinski proces.

Cilj medpredmetne povezave pa je tudi navajanje dijakov na kritično mišljenje – vedo, kaj je plod pisateljve domišljije, kaj podpirajo arheološke najdbe v času Janeza Jalna in kaj na temelju teh najdb vemo o koliščarski kulturi danes. Prav tako vedo, da se lahko na podlagi zgodovinskih pisnih virov seznanimo z življenjem Slovanov v zgodnjem srednjem veku.

VIRI IN LITERATURA

- Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). Zgodovina 1. Učbenik za prvi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.
- Finžgar, F. S. (2002). Pod svobodnim soncem. Ljubljana: DZS.
- Ilustrirana zgodovina sveta (1996). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jalen, J. (2006). Bobri. Izbrani spisi IV, četrta knjiga. Celje: Mohorjeva družba.
- Katalog znanja, Slovenščina, Srednje strokovno izobraževanje, 2010.
- Katalog znanja, Zgodovina, Srednje strokovno izobraževanje, 2007.
- Mlacović, D. in Urankar, N. (2010). Zgodovina 2. Učbenik za drugi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.
- Prokopij iz Cezareje (1961). Pod Justinijanovim žezlom. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- SSKJ II (I–Na) (1985). Inštitut za slovenski jezik, SAZU. Ljubljana: DZS.
- Štih, P., Simoniti, V. (2010). Na stičišču svetov: slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja. Ljubljana: Modrijan.
- Velušček, A. (2010). Koliščarji: o koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja. Inštitut za arheologijo ZRC SAZU. Založba ZRC.
- Žebovec, M. (2002). Janez Jalen, pisatelj in duhovnik za vse Slovence. Smlednik: samozaložba.
- <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e7/EasternRomanEmpire.png>.

POVZETEK

V prispevku sem predstavila klasični literarni deli, ki ju mladostniki sicer ne berejo za domače oz. obvezno branje, sta pa dijakom 2. in 3. letnika smeri Tehnik računalništva v šolskih letih 2011/12 in 2012/13 pomenili soočenje z zgodovino današnjega slovenskega ozemlja. Srednješolci so z branjem Jalnovega romana Bobri spoznali koliščarje, njihovo življenje in delo ter poiskali tudi zgodovinska dejstva o temi. Enako so storili ob branju Finžgarjevega romana Pod svobodnim soncem, ko so z govornimi vajami zopet izpostavili Slované, ki so se upirali tuji nadvladi. Na ekskurziji po Gorenjski so obiskali tudi Rodine in Doslovče, rojstna kraja pisateljev Jalna in Finžgarja, poslušali pranečaka prvega in glas na radiu drugega. Skupaj z učiteljema slovenščine in zgodovine so pri pouku izpostavili učne cilje, ki so jim sledili ob spoznavanju prazgodovine na slovenskih tleh in življenju Slovanov v zgodnjem srednjem veku. Tako so svoje vedenje o zgodovinskih obdobjih nadgradili z literaturo in s samostojno predstavitvijo oz. govornimi vajami pri pouku slovenščine s pomočjo računalniških programov.